

джує свою реальність як безумовна значущість для життя в сучасному українському суспільстві, вона вимальовується з найбільшою чіткістю як дійсність, реалізація стратегії на сучасному етапі, а минуле – це звернення дійсності до пам'яті, історичного досвіду для обґрунтування певних стратегічних рішень, а також політики української держави.

Суб'єктом політики є певна концентрація політичної, економічної, духовної могутності, що сформована волею, ідентифікує себе як активну силу, має свої особливі інтереси, систему цінностей, ідеологію, яка послідовно й цілеспрямовано здійснює довгострокову стратегію встановлення власного контролю над соціально-політичним простором в напрямку визначення стратегічних цілей і інтересів української держави.

1. Демидов А.И. Основы политологии / А.И. Демидов, А.А. Федосеева. – М.: Высшая школа, 1995. – С. 272. 2. Звіт Соціально-економічного відділу науково дослідницького центру Розумкова, 2007 р. 3. Шевчук П.І. Соціальна політика / Шевчук П.І. – Львів: Світ, 2003. – С. 400. 4. Дікон Б. Глобальна соціальна політика / Дікон Б. / [пер. з англ.]. – К., 1999. – С. 346. 5. Гаджиев К. Введение в политическую науку / Гаджиев К. – К.: Логос, 1997. – С. 352. 6. Городяненко В.Г. Социология: підручник / Городяненко В.Г. – К., 2003. – С.13. 7. Шляхтун П.П. Политология / Шляхтун П.П. – К.: Либідь, 2002. – С. 423.

УДК 323.2

О. П. МОСКАЛЕНКО

КОМПРОМІС ТА ЙОГО РІЗНОВИДИ

Розглядається сутність компромісу. Простежується взаємозв'язок компромісу і консенсусу. Автор підкреслює, що одна з головних вимог політичного компромісу – забезпечення неможливості ухилитися від його умов і право на критику таких відхилень. Головними умовами є визнання, що протилежна сторона має рацію з певного питання.

Ключові слова: згода, компроміс, консенсус, конфлікт.

Москаленко О.П. Компромисс и его разновидности

Рассматривается сущность компромисса. Прослеживается взаимосвязь компромисса и консенсуса. Автор подчеркивает, что одно из основных требований политического компромисса – обеспечение невозможности уклоняться от его условий и право на критику таких отклонений. Основными условиями есть признание правоты противоположной стороны по определенной проблеме, вопросу.

Ключевые слова: компромисс, консенсус, конфликт.

Moskalenko Olga. Compromise and its varieties.

In the article the essence of compromise is considered. The interrelation between compromise and consensus is analyzed. The author states, that the main requirement of political compromise – impossibility to avoid its conditions and right to criticize such deviations.

Key word: agreement, compromise, consensus, conflict.

Компроміс – (лат. compromissum – угода) – свідомо укладена політична угода між протилежними політичними силами (партіями, організаціями, державами), що виражають інтереси різних шарів і груп суспільства¹, а консенсус – згода між

© МОСКАЛЕНКО Ольга Петрівна – старший викладач кафедри глобалістики, політології та міжнародних комунікацій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

громадянами, їх готовність до взаємних компромісів і пошана прав іншої сторони; це діяльність, направлена на досягнення громадянами згоди виключно мирними і ненасильницькими засобами².

Як бачимо, ці два поняття дуже схожі між собою, але не варто плутати їх значення, тому що компроміс це ширше поняття, оскільки відноситься до угод між політичними силами.

Крім того, компроміс – це спосіб вирішення конфліктів, суперечностей шляхом поступок сторін, що беруть участь в політичній діяльності, в його основі лежить самообмеження політичних сил, їх устремлінь, відмова від другорядних завдань тактичного характеру при збереженні і незмінності основних, сутнісних принципів, що визначають суть, обличчя політичної сили, що укладає компроміс.

Виділяють два види політичних компромісів³:

- вимушені, виникаючі під тиском об'єктивних і суб'єктивних політичних умов і інтересів;
- добровільні, що укладаються з взаємною вигодою для двох або більш політичних сил.

Політичні компроміси невід'ємна складова демократичної політичної системи, основний засіб вирішення політичних проблем і конфліктів.

Сьогодні в Україні є безліч політичних партій, суспільно-політичних організацій і рухів і кожен з них прагне діяти за логікою «переможець отримує все».

Прагнення до компромісів – єдино правильний шлях подолання виникаючих конфліктів, створення розуміючого суспільства. При цьому особливо важливо знаходити ті положення діяльності політичних суб'єктів, які об'єднують їх, а не роз'єднують. А для цього слід бути політично культурною силою, одним з критеріїв чого виступає здатність йти на поступки, шукати компроміси. Поза компромісами досягти стабільності і ладу в нашому суспільстві неможливо. Вирішення та вивчення цих питань є актуальним в період побудови демократичного суспільства.

По-суті, в українській політиці головний механізм, який спрацьовує в період виборів (і президентських і парламентських), – це конфлікт, а не компроміс. З'ясуємо: традиційно політичні системи поділяються на два типи – системи компромісу та системи мажоритаризму (розділені). Якщо перші розвиваються та вирішують проблеми шляхом пошуку компромісу, то другі – шляхом встановлення волі більшості. При цьому найчастіше до систем компромісу відносять парламентські республіки, до мажоритарних систем – президентські. Хоча моделі вирішення конфліктів різні, однак, вони працюють у рамках існуючих правил гри та спрямовані на досягнення оптимальної ефективної системи керування в інтересах суспільства, а не тільки однієї політичної сили. В Україні все навпаки – ще не склалася система компромісу, а конфлікт керує всіма діями ключових політичних сил. В українському трактуванні будь-який системний конфлікт вирішується винятково на основі прагнення до домінування, поглинання малих і встановлення власних правил гри. Не випадково, перекручування Конституції є одним з головних інструментів розв'язання політичного конфлікту, який важко вирішити за допомогою компромісу.

Отже, компроміс – це стимуляційна згода сторін, що сперечаються, про те, щоб підкоритися рішенням посередника, яке не обговорюється. Первісне значення поняття «компроміс» адекватне поняттю «арбітраж», для якого є характерним наступні основні риси: а) судовий розгляд конфлікту (суперечки) можливий тільки у випадку згоди на це всіх сторін, що беруть у ньому участь; б) сторони самі назначають арбітрів; в) конфлікт розв'язується на основі правових норм; г) рішення арбітражу є обов'язковим для сторін⁴.

Нарівні з первисним розумінням компромісу, який увійшов у поняття міжнародного арбітражу, існує інше його розуміння, яке було оформлено порівняно нещодавно. Воно значно відрізняється від першого, але сформувався на його основі і в загальному вигляді може бути представлено як урегулювання протиріч між ким-небудь у конфлікті шляхом заключення угоди на основі взаємних поступок сторін, що в ньому беруть участь. В такому трактуванні компроміс – уже не специфічний юридичний термін, а багатопояснююче поняття, яке вимагає політологічного вивчення. Так, в науковій літературі існує проблема інтерференції понять «компроміс» і «консенсус»⁵.

Компроміс і консенсус – споріднені, взаємопов'язані явища; частіше за все вони стають результатом переговорів конфлітуючих сторін. Компроміс на відміну від консенсусу зорієнтований на витрішення конфліктної проблеми спільними зусиллями сторін-учасниць. У головному ж він складається із взаємних поступок: це так званий «класичний» метод простого розв'язання конфліктів усіх рівнів – технологія «торгу», яка проста у дії, але часто не розв'язує суперечності остаточно, а тільки тимчасово відкладає рішення на більш віддалений строк. Саме тому, за думкою Д. Доуела, «компроміс – добра парасолька, але поганий дах»; він вважає, що компроміс є досить часто доцільним у міжпартійній боротьбі, але майже ніколи не дає бажаного ефекту тому, хто керує державою⁶.

Компроміс – це також зміна позицій, але за певних умов, які влаштовують обидві сторони. Учасники конфлікту переглядають свої позиції в світлі більш значних, глобальних інтересів, тобто їм хотілося зберегти стосунки з опонентами та не втратити через пробовження конфлікту більш значних цінностей, ніж являє собою об'єкт протиставлення. Таким чином, з одного боку, він втішає себе певною компенсацією, а з іншого – задовольняє також інтереси людини, що виявила небайдужість до нього⁷.

Крім того, компроміс – не в повному розумінні відступ, а вземні поступки, зближення позицій. Наприклад, Карибська криза; повинна була розпочатися третя світова війна. США вимагає вивести ракети з Куби, а СРСР – вивести американські ракети з Туреччини.

Зазначимо, що на певних фазах конфліктної взаємодії може виникнути психологічний компроміс. Так, у латентній фазі компроміс означає відступ від своєї гордині, а у демонстраційній фазі доцільно зробити стратегічний компромісний хід, тобто викликати опонента на дискусію. В агресивній та фатальній фазах пошуки компромісу і кроки до нього можуть виявитися фатальним для сторони – ініціатора. Тому компромісом на цих фазах будуть допущення когось-небудь як посередника та легітимізація його обома сторонами⁸.

Отже, існують такі види компромісів:

– психологічні компроміси – це спроба зробити крок назустріч іншому у бік виходу з конфлікту;

– прагматичні компроміси – слід бачити в опоненті компромісну людину. Підкреслимо, що конфлікт виник не тому, що всі неоднакові, а тому, що ви не можете узгодити свої інтереси;

– нормативні компроміси – це, коли ви вважаєте супротивника негідником через його норми поведінки, а вашим внутрішнім компромісом буде поважне ставлення до його уявлень про справедливість. Якщо буде знайдена універсальна норма справедливості, то буде досягнуто нормативний (легітимний) компроміс⁹.

Варто пригадати часи Оранжевої революції, тобто час, коли Україна переживала важкий період нестабільності і розбіжностей, а безліч політичних партій просто не могли знайти компроміс. Якби вони вчасно знайшли компроміс, то не

було б ні революції, та не страждало б стільки людей. Отже, той період довів наочно, що досягнення компромісу це важлива складова при вирішенні конфліктів.

Конфліктна ситуація вимагає зробити вибір між протилежними сторонами. Деякий компроміс в той період був досягнутий, але це був частковий компроміс, оскільки до цих пір в нашій країні не досягнуто спільного компромісу.

Головне, щоб компроміс не приводив до втрати честі двох сторін, тобто досягши компромісу, не повинні ущемлюватися права обох сторін.

Щоб досягти компромісу, варто сісти за стіл переговорів і обговорити всі питання конфлікту.

У наших політиків або немає бажання, або просто вони не хочуть вийти з кризи. Отже, виникає питання: «До чого приведе криза? І чи скоро політики досягнуть компромісу?»

Наприклад, як можна говорити про досягнення компромісу між нашою країною і Росією в питаннях газової ситуації, та і не тільки з Росією, а й з іншими країнами світу, якщо наші політики не можуть досягти компромісу між собою? Однак, компроміс з Росією, якого багато аналітиків вже чекали, був досягнутий в результаті російсько-українських переговорів.

Крайнощі не були потрібні ні Україні, ні Росії, оскільки перша опинилася передлицем справжньої «газової блокади», а друга задумалася про можливі політичні ризики. Конфлікт, навіть, коштував посади радникові Президента Андрію Ілларіонову – саме «газова війна». По його власному визнанню, змусила його подати у відставку. В результаті «перемогла дружба», компроміс був досягнутий.

На даний момент попереду вибори до Київради і кожна політична партія знову хоче відстоювати свої принципи і ідеї, хоча багато політиків не розуміють, що своїми діями вони поглиблюють кризу в Україні.

Україна – це одна з небагатьох держав на планеті, яка розколена не просто за мовною ознакою, як, наприклад, Швейцарія, а одночасно по релігійному принципу, за типом території, по історичних територіальних входженнях в ту або іншу імперію. У цій ситуації Україна повинна явити світу принципово новий концепт того, як постійно знаходити динамічну згоду між двома різними реальностями у середині однієї і тієї ж країни. В Україні є вибір – або країна розколеться на частини, або ми знайдемо спосіб постійно ці різні реальності погоджувати, не доводячи ситуацію до кризи. Якщо політики і експерти упиратимуться в своїй недалекості, реальності узгоджуватимуться тільки під час криз. Розумніше буде зробити інтелектуальне зусилля і прописати онтологію і методологію політичних реальностей. Тоді можна буде не доводити політичну ситуацію до кризи. Але, на жаль, наші політики на даний момент не можуть знайти компроміс ще починаючи з президентських виборів 2004 року.

Взагалі вибори є цивілізованою, правовою формою здобуття й оновлення влади, приведення її структур та діяльності у відповідність до вимог життя. Залишається сподіватися, що політики знайдуть компроміс і перестануть ділити крісла між собою і, нарешті, подумують про простий народ, який лише хоче жити в нормальній демократичній країні з нормальними умовами проживання. Погляд на компроміс відбиває характер і ступінь зрілості політичних сил і партій. На зміну безкомпромісності, що була нав'язана протилежним політичним силам упродовж багатьох десятиріч, поступово приходить розуміння того, що компроміс є формою згоди і домовленості у вирішенні таких питань, які торкаються долі і інтересів усього суспільства, незалежно від конкретних політичних розбіжностей. Особливо плідним є компроміси, пов'язані із збереженням миру і співробітництва¹⁰.

Сучасний період розвитку багатьох країн постійно змушує їх вирішувати широкий спектр політичних проблем, від яких залежить подальший цивілізаційний хід багатьох регіонів світового простору і даний принцип є основним показником демократії та глобалізації суспільства. Мова йде про пошук політичного компромісу між різними, часто ворожими національними, соціальними, політичними силами стосовно основних цінностей, які є базовими для розвитку демократії.

Компромід є однією із визначальних засад демократичного режиму у суспільстві. Призначення компромісу для демократичного суспільства підтверджується і його походженням, тобто генезісом категорії «компромід» у межах наукових досліджень суспільних процесів.

Компромід – один із засадничих принципів демократичного суспільства, згідно з яким учасники політичного процесу зобов'язані йти на поступки, жертвувати часткою своїх інтересів, відмовлятися від другорядного в своїх позиціях заради згоди у головному, він є необхідним при утворенні політичних об'єднань, блоків, для запобігання соціально-політичної, етнічної та міждержавної конфронтації, подолання ворожнечі, внутрішньополітичних криз, для уникнення розколу. Компромід стає можливим, коли завдяки йому постає нагода запобігти втрат, які є більшими, ніж ті, що можуть виникнути без досягнення згоди з політичним контрагентом.

Компромід у політиці слід відрізнити від безпринципності, непослідовності й непередбачуваності. Політика компромісів є більш дійовою та ефективною, ніж «принципова» політика – прагнення будь-що не поступатися принципами. Компроміси з нагальною потребою сучасного політичного процесу, бо за умов широкої соціальної багатоманітності безкомпромідний курс, що спирається на непохитні ідеологічні настанови та принципи, неодмінно призводить до гальмування соціально-політичного вдосконалення.

Крім того, політичний компромід належить до таких інструментів політики, які мають універсально-прикладний характер незалежно від пануючої ідеології. Компромід – це те, до чого повинна хоча б з рідка, вдаватися людина, що вступила у відношення з іншими людьми з питань влади.

Сучасна політична наука, накопичивши величезний теоретичний матеріал і узагальнивши великий практичний досвід, не містить чіткої концепції політичного компромісу.

Процес досягнення компромісу – це завжди співпраця сторін, а в умовах, коли доводилося говорити про вимушене, часто вороже співіснування країн капіталістичної і соціальної систем, рідкісні компроміси між ними були лише або реакцією на щонайгостріші міжнародні кризи, або значною мірою мали пропагандистський характер.

У внутрішній політиці західних країн компроміси стали природним засобом зняття суспільних суперечностей і в силу цього не сприймалися як щось загадкове, гідне пильної уваги, такої, яка приділялася проблемам демократичного процесу, легітимізації влади, питанню про тоталітаризм і т.п.

Компроміси в широкому і вузькому розумінні йдуть у політиці поряд. Де складається рівновага сил і між ними виникає компромід, там організації і інститути, що виражають інтереси цих сил, приходять до згоди з питання практичної політики. І, навпаки, якщо партії і лідери повинні домовлятися між собою, то це означає, що в даний конкретно-історичний момент наступила рівновага сил.

Сучасна політична практика дозволяє дійти одного розуміння компромісу як інструментального способу вирішення глобальних суперечностей. Передумовами такого компромісу є усвідомлення загальної відповідальності суб'єктів політики за мир і стабільність на планеті. При цьому тлумаченні політичного компромісу,

він існує як спосіб вирішення ядерної, національної, екологічної і інших проблем скрізь, де необхідні спільні зусилля партій, груп і лідерів різних країн.

Розвиток компромісної ідеології залежить від рівня економічного добробуту, національного характеру народу, ролі країни в світовому розподілі праці. Проте політичний компроміс доречний далеко не завжди і не у всякій складній політичній ситуації.

Політика компромісу є нагальною вимогою сучасного політичного процесу, коли за умов розвиненої соціальної багатоманітності будь-який безкомпромісний, непоступливий, принциповий курс, заснований на негнучких ідеологічних настановах та принципах, на неухильній послідовності, призводить до ізоляції політичної спільноти і до виникнення кризових станів у них.

Демократизація суспільства вимагає такої політики, яка забезпечила б розумний компроміс між зростанням політичної активності людей, з одного боку, і збереженням порядку, дотриманням законності, виключенням насильства під час розв'язання виниклих конфліктів – з іншого. Для цього необхідно також, щоб громадяни, всі суб'єкти політичної діяльності вчилися жити в умовах демократії. Лише тоді процес демократизації забезпечить формування правової держави і громадянського суспільства. Будь-які спроби стримати демократію або вдатися для її імітації означатимуть гальмування суспільного прогресу.

Демократичні суспільства прихильні таким принципам як прояв терпимості, налагодження співпраці і досягнення компромісу. Демократичні держави визнають, що досягнення консенсусу вимагає компромісу, а також, що він не завжди може бути досягнутий.

Отже, в демократичному суспільстві в умовах протистояння різних політичних сил особливу актуальність набуває принцип компромісу і консенсусу. Тому демократія іноді розглядається як сукупність прав і норм, спрямованих на подолання конфлікту між суб'єктами політичного процесу. Ці конфлікти дозволяються в рамках певних обмежень інтересів і дій їхніх учасників, у результаті чого досягаються угоди, компроміси, політичні рішення. Обидві сторони сприймають їх як рівноправні і законні. Грубий тиск на одну із сторін конфлікту, прагнення його вирішення на користь однієї з сторін може призвести до загострення протиріч і посилення напруженості в суспільстві.

Таким чином, стратегія компромісу характеризується прийняттям точки зору іншої сторони, але лише деякою мірою, а здатність до компромісу зводить до мінімуму недоброзичливість і часто дає можливість швидко вирішити конфлікти, задовольнивши обидві сторони.

Як видно, характер можливого компромісу і шанси на його досягнення дуже різні в різних країнах і політичних ситуаціях. У демократичній політичній системі - компроміс природна зброя світу, він внутрішньо властивий демократії перш за все тому, що в ній сформувалися політичні інститути, в рамках яких можливе публічне узгодження інтересів. Розвиток компромісної ідеології залежить від рівня економічного добробуту, національного характеру народу, ролі країни в світовому розподілі праці, геополітичних і багатьох інших факторів.

1. *Політологічний енциклопедичний словник* / за ред. Шемшученка Ю.С., Бабкіна В.Д., Горбатенка В.П. – К.: Генеза, 2004 – С. 268.
2. Там само. – С. 270.
3. *Холод В.* Політологія: підручник / Холод В. – Суми: Університетська книга, 2006. – С. 98.
4. *Політологічний енциклопедичний словник* / [за ред. Шемшученка Ю.С., Бабкіна В.Д., Горбатенка В.П.]. – С. 268.
5. *Маковеев Н.И.* Компромисс как политико-культурный феномен / Маковеев Н.И. – К., 2007. – С. 1.
6. Там же. – С. 11.
7. *Герасіна Л.М.* Конфліктологія: підручник / Л.Н. Герасіна, М.І. Панов. – К., 2011. – С.222.
8. Там само. – С. 223.

9. Там само. – С. 224. 10. Рудич Ф.М. Политология: учебник для студентов высших начальных заведений / Рудич Ф.М. – К.: Либідь, 2005. – С. 228.

УДК 35.089.7+316.3

А. В. РУЧКИН

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ НАГРАДЫ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ: ОПЫТ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Приводятся результаты двух социологических исследований в разных по социально-экономическим характеристикам городах, посвященных изучению степени информированности населения. В качестве методов исследования были избраны анкетирование и неструктурированное интервью. В статье определяются основные проблемы политики России в сфере государственных наград, разрабатываются практические рекомендации по повышению уровня информированности населения.

Ключевые слова: государственные награды, информированность, визуальное восприятие, анкетирование, интервью.

Ручкін О.В. Державні нагороди у сучасній Росії: досвід соціологічного дослідження

Даються результати двох тематичних досліджень у різних соціально економічних характеристик міст на інформування громадськості. Як дослідження методів анкети були виділені і неструктурованих інтерв'ю. Стаття ідентифікує існуючі проблеми російської політики у сфері державних нагород, кращі практики, які розробляються для підвищення обізнаності серед населення.

Ключові слова: нагороди, візуальне сприйняття, обізнаність, анкета, інтерв'ю.

Ruchkin Aleksei. State awards in modern Russia: experience in sociological research

In the article the author gives the results of two case studies in different socio-economic characteristics of the cities on public awareness. As research methods questionnaire were elected and unstructured interview. The article identifies the main problems of Russian policy in the sphere of State Awards, best practices are being developed to raise awareness among the population.

Key words: awards, visual perception, awareness, questionnaire, interview.

Анализ состояния государственных наград в современной России, рассмотрение тенденций их развития, специфических особенностей, субъектов и факторов, влияющих на их трансформацию, российскими социологами не проводился. Недостаточная разработанность данной проблемы обусловлена, во-первых, спецификой самого объекта изучения, исследовательский доступ к которому весьма ограничен в силу его определенной информационной закрытости, во-вторых, непроработанностью теоретико-методологических и эмпирических оснований, необходимых для изучения данной проблематики в социологии.

Среди исследований наград в сфере государственно-правовых отношений, описывающих конкретные факты возникновения и трансформации государствен-

© РУЧКИН Алексей Владимирович – начальник научного отдела, ассистент кафедры управления персоналом Уральского института-филиала Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации